

תוכן העניינים

11	הקדמה	
13	מבוא	
13	מטרות תחביר השיח	0.1
14	הגדרת שיח	0.2
15	אמצעים היוצרים קישוריות בשיח	0.3
19	הקורפוס	0.4
21	פרק ראשון: אמצעים מבניים	
21	מלות קישור תחביריות-סמנטיות בין משפטים	0.
24	קשר של איחוי	1.
24	ו' החיבור	1.1
30	ו' החיבור ממלאת את תפקידה העצמי – קוניונקציה	1.1.1
30	הנתון המשותף מתבטא באמצעים לקסיקליים	1.1.1.1
31	הנתון המשותף מתבטא באמצעים דקדוקיים: כינויים	1.1.1.2
32	הנתון המשותף מתבטא באמצעים סמנטיים	1.1.1.3
33	איחוי בין משפטים בלתי-רצופים בכוחו של נתון משותף	1.1.1.4
34	הנתון המשותף אינו מתממש ברובד העילי	1.1.1.5
35	ו' החיבור מקדימה מלות חיזוק	1.1.2
36	ו' החיבור ממלאת תפקידים של מלות איחוי אחרות	1.1.3
36	ו' החיבור ממלאת תפקיד של מלת הניגוד "אבל"	1.1.3.1
38	ו' החיבור ממלאת תפקיד של מלת ההנגדה "לעומת זאת"	1.1.3.2
39	ו' החיבור ממלאת תפקיד של מלת התוצאה "לפיכך"	1.1.3.3
39	ו' החיבור ממלאת תפקיד של מלת תוצאת תנאי "אם כן"	1.1.3.4
40	ו' חיבור תחילתי	1.1.4
41	ו' החיבור לפני ביטוי המציין סיכום	1.1.5
41	סיכום – ו' החיבור	1.1.6
44	מלות הניגוד: אבל, אך, (ו)אולם, ברם	1.2
48	הניגוד מתבטא באמצעים לשוניים מפורשים	1.2.1
48	הניגוד מתבטא במלת שלילה	1.2.1.1
50	הניגוד מתבטא באנטונימים	1.2.1.2
51	הניגוד מתבטא במלים המציינות מודוס	1.2.1.3
53	הניגוד נובע מהשמעות הכללית של המשפטים	1.2.2
53	טענת המשפט הנמשך דוחה את טענת המשפט התחילי	1.2.2.1

55	דחיית הטענה צפויה במשפט התחילי	1.2.2.1.1
55	טענת המשפט הנמשך דוחה מסקנה הנובעת מהמשפט התחילי	1.2.2.2
56	מסקנת המשפט התחילי מנוסחת במשפט הנמשך	1.2.2.2.1
57	מסקנת המשפט התחילי מובלעת	1.2.2.2.2
58	הניגוד הוא בין פעולות דיבור – במישור הפרגמטי	1.2.3
59	מלת הניגוד ממלאת תפקיד במישור של המטא-שיח	1.2.4
61	סיכום – מלת הניגוד "אבל" ומקבילותיה	1.2.5
62	כללי השימוש ב"אבל" ונרדפיה לעומת "אלא"	1.2.5.1
63	מלות הוויתור: אף-על-פי-כן, בכל זאת, למרות זאת	1.3
63	הטענה במשפט הנמשך דוחה מסקנה הנובעת מהמשפט התחילי	1.3.1
66	פעולת הדיבור הנעשית במשפט הנמשך דוחה את פעולת התחילי	1.3.2
67	סיכום – מלות הוויתור	1.3.3
68	מלות התוצאה: לפיכך, לכן, משום כך, כיוון שכך, כתוצאה מכך, ובכן	1.4
68	מלות תוצאה ממלאות תפקיד בהיקשים דדוקטיביים חסרים	1.4.1
71	מלת תוצאה פותחת שאלה ישית	1.4.1.1
72	מלות תוצאה ממלאות תפקיד בהיקשים אינדוקטיביים	1.4.2
72	היקשים המבוססים על קשרים סיבתיים	1.4.2.1
74	היסק בדרך האנלוגיה	1.4.2.2
74	מלות תוצאה ממלאות תפקיד ב"היקשים פרגמטיים"	1.4.3
76	סיכום – מילות התוצאה	1.4.4
77	מלות ההשוואה: בדומה לכן, כך, והוא הדין ב-	1.5
77	ההשוואה מבוססת על היסק בדרך האנלוגיה	1.5.1
78	ההשוואה מדומה	1.5.2
79	השוואה באמצעות הצירוף "והוא הדין ב-"	1.5.3
80	סיכום – מילות ההשוואה	1.5.4
82	מלות ההנגדה: ואילו, לעומת זאת	1.6
82	ההנגדה מובעת באמצעים לשוניים מפורשים	1.6.1
82	ההנגדה מובעת במלת שלילה	1.6.1.1
83	ההנגדה מתבטאת באנטונימים	1.6.1.2
84	ההנגדה אינה מפורשת	1.6.2
84	ההנגדה מתבטאת בתוכן המשפטים	1.6.2.1
85	אחד המעומתים אינו מסומן במבנה העילי	1.6.2.2
86	סיכום – מילות ההנגדה	1.6.3
87	מלות תוצאת תנאי: אם כן, אם כך ≠ אחרת, אילו כך	1.7
87	המלים "אם כן", "אם כך" מציינות תוצאת תנאי חיובי	1.7.1
87	במשפטים התחיליים נשאלות שאלות	1.7.1.1
89	במשפטים התחיליים מובע ספק	1.7.1.2
91	מלת התנאי החיובי ממלאת תפקידים אחרים	1.7.2

91	המלה "אם כן" משמשת מלת שאלה פתוחה	1.7.2.1
92	המלה "אם כך" מציינת תוצאה	1.7.2.2
93	מלת תוצאת תנאי שלילי: אחרת	1.7.3
93	מלת תוצאת תנאי בטל: אילו כך	1.7.4
94	סיכום – מלות תוצאת תנאי	1.7.5
95	מלת תנאי כפול-רישא: בין כך ובין כך	1.8
95	רישות התנאי מנוסחות במפורש	1.8.1
96	רישות התנאי אינן מנוסחות במפורש	1.8.2
99	סיכום – מלת תנאי כפול-רישא	1.8.3
100	קשר של שעבוד	2.
100	מלות הסיבה: שכן, שהרי	2.1
100	מלות סיבה ממלאות תפקיד בהיקשים דדוקטיביים חסרים	2.1.1
102	מלת סיבה ממלאת תפקיד בהצגת שאלה ישית	2.1.1.1
102	מלות סיבה ממלאות תפקיד בהיסקים אינדוקטיביים	2.1.2
102	היסקים המבוססים על קשרים סיבתיים	2.1.2.1
104	מלת סיבה מציינת אי-אנלוגיה	2.1.2.2
104	מלות סיבה ממלאות תפקיד ב"היסקים פרגמטיים"	2.1.3
106	סיכום מלות הסיבה	2.1.4
108	קשר של הקבלה: משפטי תמורה	3.
108	משפטי תמורה מדגימה	3.1
109	משפטי תמורה מפרשת	3.2
109	משפטי תמורה מפרטת	3.3
110	סיכום – משפטי תמורה	3.4
111	סיכום הפרק הראשון	4.
115	פרק שני: אמצעי הדקדוק	
115	הכינויים	1.
115	כינויי גוף	1.1
116	כינויי רמז	1.2
117	כינויי רמז הממלאים תפקיד של רמזיה	1.2.1
117	כינוי לאחר תמנית שנייה של שם/צ"ש רומז אל הראשונה	1.2.1.1
118	כינוי לאחר תמנית שנייה של שם רומז אל צ"ש	1.2.1.2
119	כינוי רומז אל תמנית ראשונה של שם ואל פסוקית לוואי	1.2.1.3
120	כינוי לאחר שם הקשור בקשרי נטייה או גזירה לשם שרומז אליו	1.2.1.4
121	כינוי לאחר שם בעל זיקה סמנטית לשם שרומז אליו	1.2.1.5
122	כינוי רמז לרחוק רומז אל שם	1.2.1.6
123	המלה "אותו" רומזת אל צ"ש	1.2.1.7
124	כינוי לאחר שם הממיר משפט רומז אל משפטים	1.2.1.8
126	כינוי הרמז "כזה"	1.2.1.9

127	1.2.2	כינויי רמז ממלאים תפקיד של המרה
127	1.2.2.1	כינוי רמז משמש תחליף שם/צ"ש
129	1.2.2.2	כינוי רמז ממיר כינוי
130	1.2.2.3	צמדים של כינויים זהים ממירים צירופים שמניים
131	1.2.2.4	כינוי רמז משמש תחליף משפט(ים)
133	1.2.3	המלה "כך" רומזת אל תוכן משפט(ים) או משמשת תחליף משפט
134	1.2.4	המלה "כך" משמשת תחליף צ"ש
135	1.2.5	אמצעי לרמיזה שוללת זהות
137	2.	תווית היידוע ה'
140	2.1	ה' היידוע + שם/צ"ש שתמניתו הראשונה אינה מיודעת
141	2.2	ה' היידוע + צ"ש הממיר משפט
141	2.3	דרכים לכיטול הרמיזה ביידוע או לצמצום תחולתה
145	3.	סיכום הפרק השני
145	3.1	חוקי מלות הרמז
147	3.2	חוקי תווית היידוע המשמשת אמצעי של קישוריות
149		פרק שלישי: יחידות לשוניות גדולות מהמשפט
149	0.	הערות פתיחה
149	0.1	מחקרים על יחידות לשוניות גדולות מהמשפט
151	0.2	הגדרת יחידה לשונית גדולה מהמשפט
153	0.3	המבנה של יחידות לשוניות גדולות מהמשפט
154	0.4	שיטת הסימון הגראפי של היחידות
155	1.	תיאור מבחר יחידות גדולות מהמשפט
155	1.1	קשרים של איחוי
159	1.2	קשרים של איחוי ושל שעבוד
161	1.3	קשרים של איחוי ושל הקבלה
163	1.4	קשרים של איחוי, שעבוד והקבלה
165	1.5	משפט הסגר ביחידה
166	2.	סיכום הפרק השלישי
167		ביבליוגרפיה ולוח קיצורים
167		מחקרים
171		מקורות
173		נספח: לקראת תחביר הדיאלוג
V		Abstract: Discourse Syntax Contemporary Hebrew

הקדמה

ספר זה בא להשלים חוליה חסרה בבלשנות של הלשון העברית — תחביר השיח. חקר השיח הוא אחד מענפי המחקר הצעירים ביותר בבלשנות בכלל, ובבלשנות העברית בפרט. הסיבה לכך נעוצה, כנראה, בדעה הרווחת בדקדוק המסורתי, שהמשפט הוא היחידה הלשונית הגדולה ביותר בתחום עיסוקו של הבלשן. דעה זו הולכת ומפרכת כיום הן על-ידי מחקרים בבלשנות הטקסט והן עקב אזלת ידם של המדקדים המסורתיים להסביר את כל תופעות הלשון ללא הזדקקות להקשר רחב יותר מזה של משפט התלוש מהקשרו.

מתוך העיסוק בקשרים תחביריים וסמנטיים בין משפטים הארנו גם בעיות בתחום המשפט, ומקווים אנו שאף תחביר המשפט יצא נשכר מהפתרונות המוצעים. עם זאת הקפדנו על הפרדה בין תחום השיח לתחום המשפט, ולא עסקנו במלות קישור שמקומן אך ורק או בעיקר בתחום המשפט, כגון מלת הבררה או מלות שעבוד, המשמשות רק בין גבולות המשפט.

בתיאור מלות קישור תחביריות-סמנטיות לא התבססנו על תאוריה אחת, אך תוך כדי המחקר אימצנו את הגישה המינימליסטית בסמנטיקה, אשר לפיה מייחסים מספר מזערי של משמעויות לערך הסמנטי העצמי של מלה, ואילו משמעויות אחרות העולות ממנה מסבירים כנובעות מהקשרה. במהלך המחקר התברר לנו, שלא כבתיאור סמנטי של מלים בודדות, צירופים או ניבים, אין אפשרות להתעמק בכל סוגי היחסים הסמנטיים בין משפטים, ללא סיוע של לוגיקה. לוגיקה של פרופוזיציות היא המתאימה ביותר לתיאור קשרים בין משפטים, והסתייענו בה, במידת האפשר. אך לתיאור סוג מסוים של קשרים סמנטיים — סיבה ותוצאה — הסתייענו בלוגיקה קלאסית.

בעיסוק בפן התחבירי של מלות קישור תחביריות-סמנטיות הראינו, כיצד סוגים שונים של קשרים תחביריים יוצרים מבנים שונים של יחידות גדולות מהמשפט. בתיאור יחידות אלה המשכנו בדרך שהתחלנו בה ב-1978, ותוך כדי הסתמכות על מחקרים, שנעשו בכרית-המועצות (בעיקר בידי סולגניק) ובארצות המערב (בעיקר בידי לונגאקר, הינרס), גיבשנו שיטת תיאור סטרוקטורלית. הספר מבוסס על עבודת-דוקטור, שהוגשה לסינט האוניברסיטה העברית

בירושלים ב-1983. הנספח הושמט, המבוא והפרק השלישי קוצרו, וסעיפים רבים עובדו מחדש.

תודתי נתונה לפרופ' עוזי אורנן, מדריכי בעבודת-הדוקטור, שהנחני בעצותיו הטובות ועודדני בסיומה; וכן לפרופ' ח' רבין, שהמריצני לעסוק בתחום חדש זה; ולמורת־ידידתי ד"ר מרים לנגלבן, שוידעה אותי למחקר־החלוץ של הבלשנים הסובייטיים.

ברצוני להודות לפרופ' ח' ביינארט, להוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס ולמנהלה מר כן-ציון יהושע על הוצאת הספר לאור. תודה לאברהם כן-אמתי על עבודתו הנאה בהתקנת הספר לדפוס ועל תרומתו בהבהרות של ניסוח. לאנשי הוצאת הספרים אני מודה על עמלם בגמר מלאכת הספר. יבואו כולם על הברכה.

עדינה עבאדי

ירושלים, ט"ו באב תשמ"ז